VELUWE

HEERDE

gemeentebeschrijving

Monumenten
Inventarisatie
Project

provincie
GELDERLAND

MONUMENTEN INVENTARISATIE PROJECT

Ten geleide

Het Monumenten Inventarisatie Project (MIP) is een landelijk opgezet project met het doel om in betrekkelijk korte tijd - 5 jaar - een inventarisatie te verkrijgen van bouwkunst en stedebouw uit de periode 1850-1940. De uitvoering van het project wordt verzorgd door de provincies. In Gelderland heeft de provincie de Stichting MIP-Gelderland opgericht, die belast is met de uitvoering van het project.

In Gelderland wordt het MIP uitgevoerd conform de Gelderse streekplanindeling: Midden-Gelderland, Oost-Gelderland, Veluwe en Rivierenland. Binnen deze inventarisatiegebieden wordt per gemeente geïnventariseerd.

Het eindprodukt, waarover de gemeenten de beschikking krijgen, bestaat uit 3 rapporten, te weten een regiobeschrijving, een gemeentebeschrijving en een inventarisatierapport.

In de regiobeschrijving wordt op hoofdlijnen een schets gegeven van ontwikkelingen die bepalend zijn geweest voor de ruimtelijke kwaliteit, i.c. bouwkundige en stedebouwkundige karakteristieken, uit de periode 1850-1940 in het inventarisatiegebied. Het betreft veelal ontwikkelingen en karakteristieken die behalve van lokaal belang ook een boven-lokaal belang vertegenwoordigen.

In de gemeentebeschrijving, die kan worden beschouwd als een verfijning die betrekking heeft op een deel van het grondgebied van de regiobeschrijving, worden op beknopte wijze de voornaamste historisch-geografische, sociaal-economische, bouwkundige en stedebouwkundige ontwikkelingen uit de periode 1850-1940 weergegeven.
In dit verband dient hoofdstuk 4.5. *Karakterisering geïnventariseerde bebouwing* afzonderlijk te worden genoemd. Het betreft een hoofdstuk dat als "schakel" fungeert tussen het beschrijvende en het inventarisatiegedeelte, te weten het inventarisatierapport.

Het inventarisatierapport voorziet in een beknopte weergave per gemeente van de gebouwde omgeving uit de periode 1850-1940 in de vorm van objecten en complexen op basis van de uitgewerkte MIP-formulieren.

Hoewel de 3 rapporten afzonderlijk kunnen worden gelezen, verdient het aanbeveling het inventarisatiegedeelte niet los te zien van het beschrijvende gedeelte en omgekeerd.

..2/

Met betrekking tot het gebruik van de MIP-eindprodukten dient het volgende te worden opgemerkt.

Bij schrijven d.d. 21 september 1989 - nr. WZ89.59395 - WZ/CE404 is de provincie Gelderland accoord gegaan met de samenwerkingsovereenkomst, zoals opgesteld van rijkswege bij schrijven d.d. 11 augustus 1989, nr. U-172.612, inzake de uitvoering van het Monumenten Inventarisatie Project in Gelderland.

In artikel 8 van bedoelde overeenkomst is het gebruik van de eindprodukten geregeld. Dit artikel luidt als volgt:

"Artikel 8. Gebruik eindprodukten

1. De Provincie is evenals de Rijksdienst ook nadat de eindprodukten als bedoeld in artikel 1, leden a t/m e (*) zijn opgeleverd gerechtigd deze eindprodukten, geheel of gedeeltelijk voor eigen gebruik aan te wenden, te vermenigvuldigen of te publiceren, dan wel, al dan niet tegen financiële vergoeding, voor gebruik aan derden beschikbaar te stellen.
2. De Provincie maakt met derden die zij bij de uitvoering van het Project betrekt zodanige afspraken, dat hen niet de bevoegdheid toekomt, bv. door een beroep op hun toebehorende auteursrechten, in het in het eerste lid omschreven gebruik, geheel of gedeeltelijk te beletten of te belemmeren.
3. De Rijksdienst en de Provincie bevorderen de totstandkoming van openbare publicaties over jongere bouwkunst en stedebouw uit de periode midden 19e eeuw - Tweede Wereldoorlog."

Wij verzoeken u bij het gebruik van de eindprodukten de geraadpleegde bron(nen) te vermelden.

GEMEENTEBESCHRIJVING

GEMEENTE HEERDE

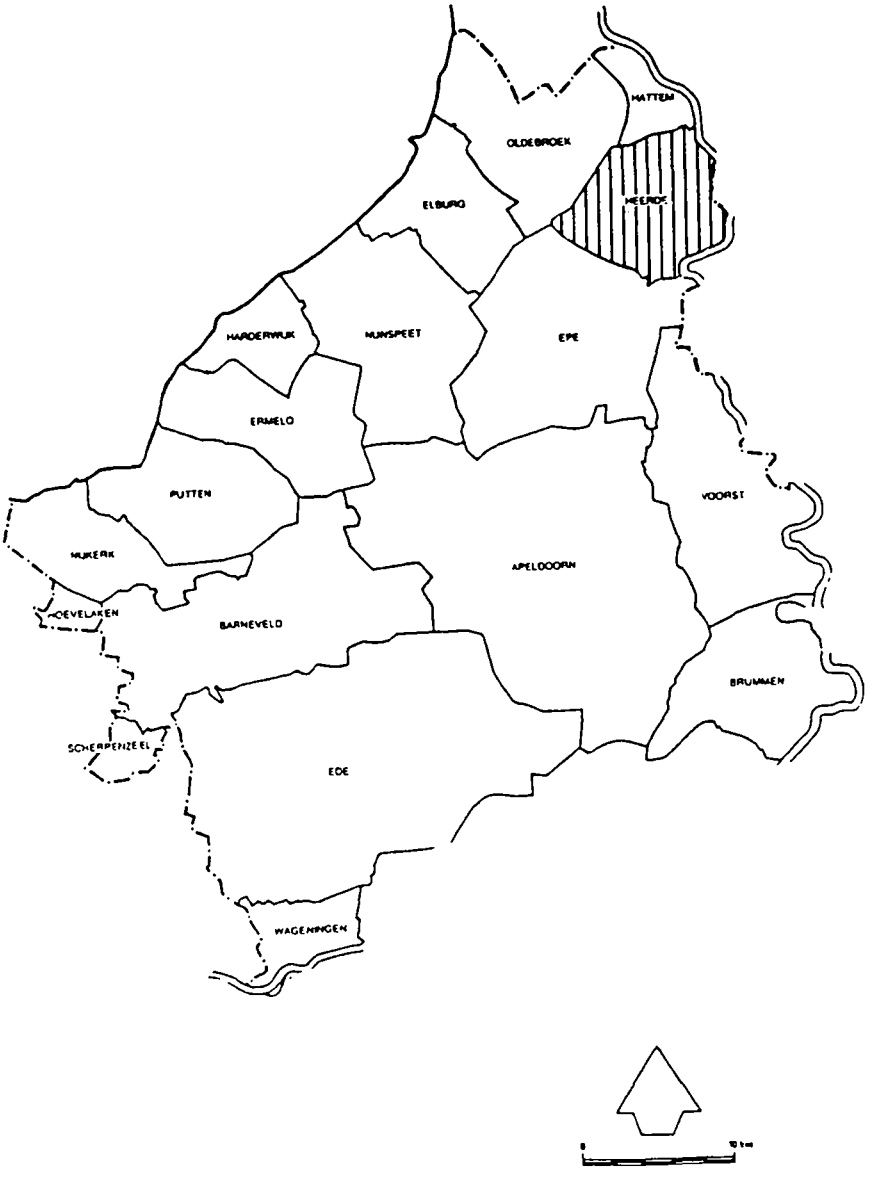

INHOUDSOPGAVE

		blz.:
1.	INLEIDING	3
2.	BODEMGESTELDHEID EN GRONDGEBRUIK	7
3.	INFRASTRUCTUUR	12
4.	NEDERZETTINGSSTRUCTUUR	14
4.1.	Algemeen	14
4.2.	Functionele ontwikkelingen - periode 1800-1850 - periode 1850-1900 - periode 1900-1940	14
4.3.	Stedebouwkundige structuur: - Heerde - Wapenveld - Veessen - Vorchten - Hoorn - Verspreide bebouwing	16
4.4.	Ontwikkelingen na 1940	21
4.5.	Karakterisering geïnventariseerde bebouwing	22
4.6.	Typologie uitbreidingen gemeente Heerde 1850-1940	25
4.7.	Bijzondere gebieden	25
	GERAADPLEEGDE ARCHIEVEN/BIBLIOTHEKEN, KAARTMATERIAAL EN LITERATUUR	27

1. INLEIDING

De gemeente Heerde bevindt zich in het inventarisatiegebied Veluwe en heeft een oppervlakte van 8.040 hectare. De gemeente Heerde bestaat uit de hoofdkernen Heerde en Wapenveld, alsmede de kernen Hoorn, Veessen en Vorchten (zie afbeelding 1). De gemeente Heerde bestaat uit de voormalige marken van Heerde, Markluiden en Horsthoek; en Hoorn alsmede de gebieden van de kerspels Vorchten, Werven en Wapenveld, alsmede een deel van de Rekenkamervelden op de Noord-Veluwe (zie afbeelding 2).
De IJssel vormt een deel van de oostgrens van de gemeente Heerde. De Leigraaf valt samen met een deel van de zuidgrens.
De gemeente Heerde grenst aan de gemeenten Epe, Oldebroek, Hattem en de Overijsselse gemeenten Zwolle, Wijhe en Olst.

De gemeente Heerde is in de periode 1850-1940 een overwegend agrarische gemeente gebleven. De op verwerking van primaire produkten gerichte industrie concentreerde zich met name op de papierfabricage.
Op 1 januari 1990 telde de gemeente Heerde 18.115 inwoners.

Afbeelding 1
Gemeente Heerde in 1867

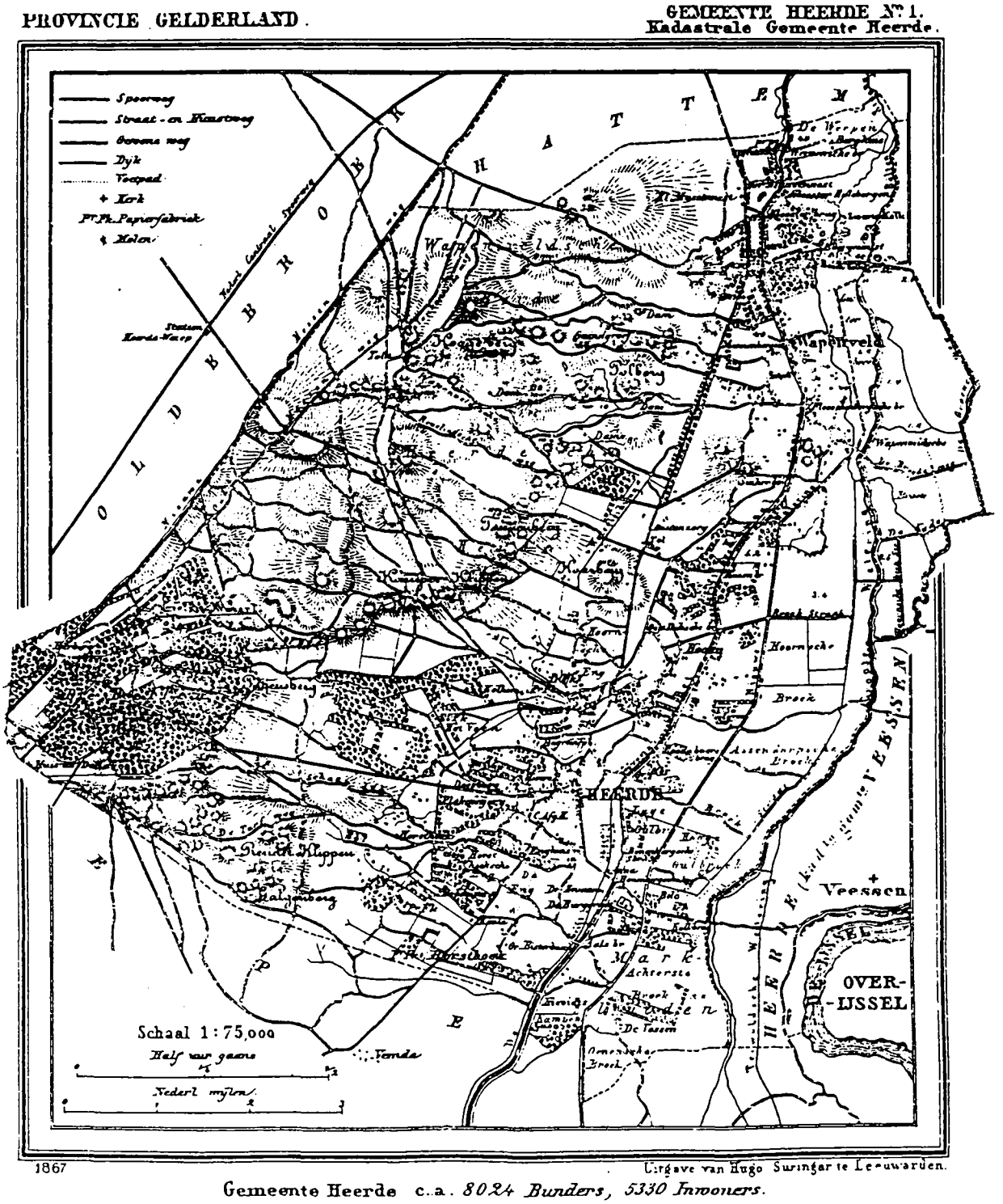

Gemeente Heerde c.a. *8024 Bunders, 5330 Inwoners.*

Afbeelding 1a
Gemeente Heerde in 1867

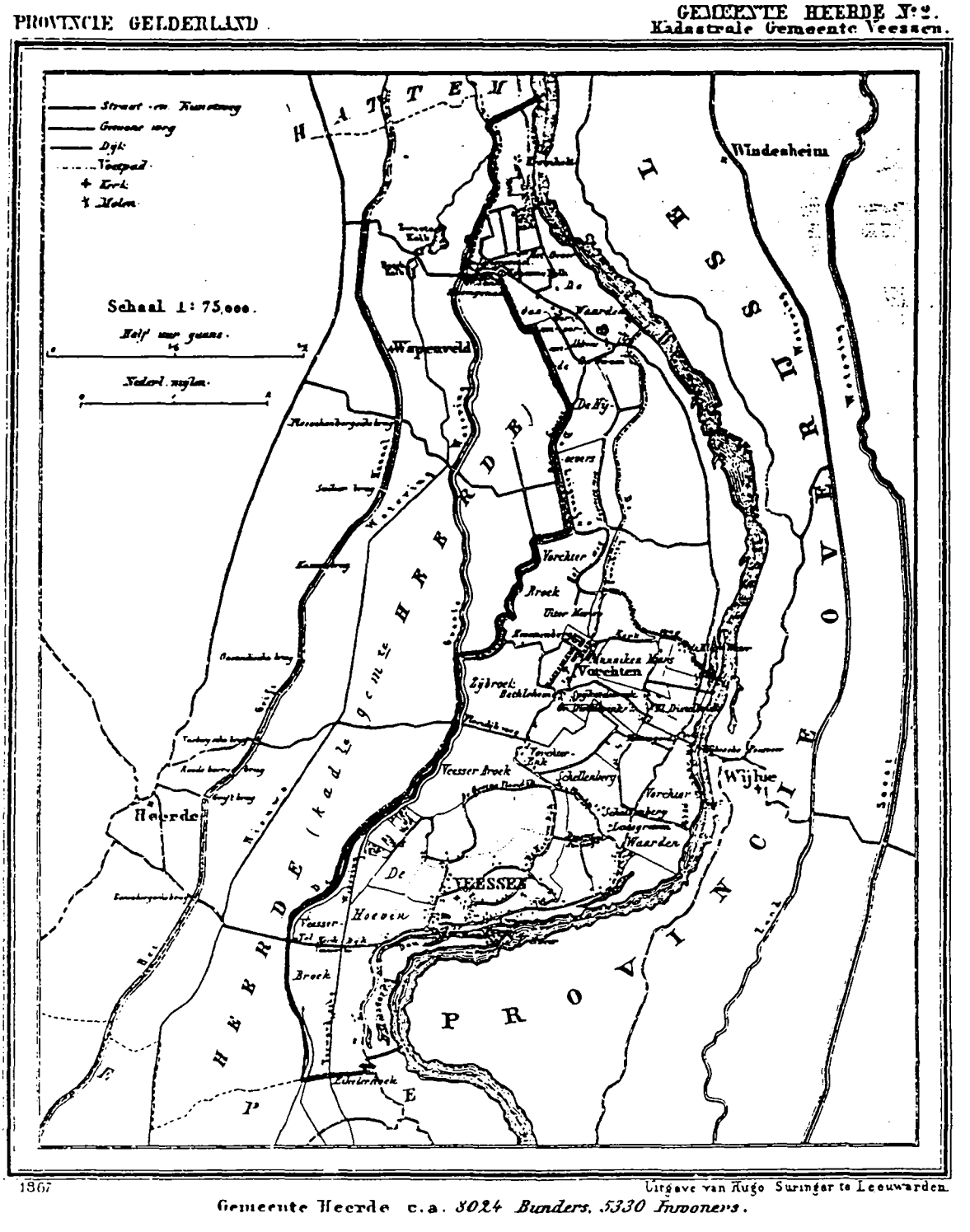

Afbeelding 2
Indeling in dorpsgebieden en gemeenten

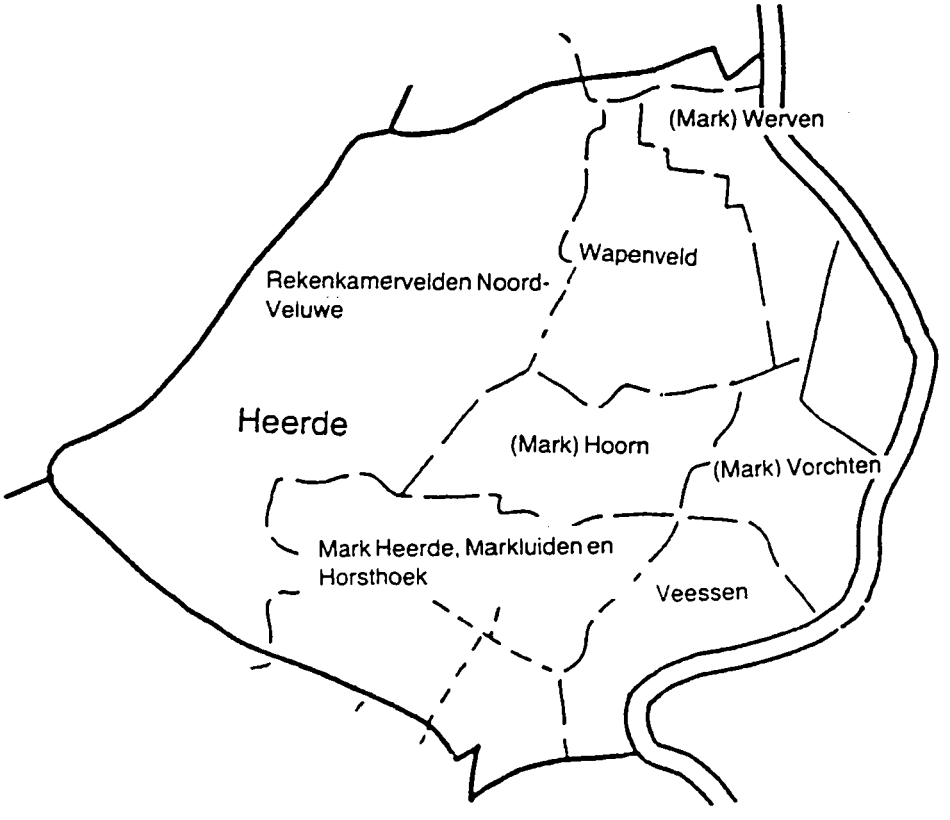

2. BODEMGESTELDHEID EN GRONDGEBRUIK

Gedurende de Saale-ijstijd zijn brede landijslobben in zuidelijke richting doorgedrongen, onder meer ter plaatse van het IJsseldal en het IJsselmeer. Voor en naast de lobben zijn stuwwallen gevormd. Het westen van de gemeente Heerde behoort tot het Veluwse stuwwallengebied (zie afbeelding 3). Na het Saalien is het IJsseldal opgevuld met zand en klei. Op de oostelijke stuwwalhelling heeft zich stuwwalmateriaal verzameld, voornamelijk bestaande uit grove en grindhoudende zanden. In het Weichselien werd hierop een dunne dekzandlaag aangebracht. In dit gebied bevinden zich delen met stagnerende waterafvoer. Het afnemend hoogteverschil tussen stuwwal en rivierdal (zie afbeelding 3) heeft ertoe geleid dat grondwaterstromen via sprengen in het hellinggebied aan de oppervlakte komen. Na het Weichselien heeft de IJssel langs zijn oevers lage wallen opgeworpen, waarachter komgebieden met stagnerende waterafvoer ontstonden, waarin zich veen ontwikkelde.

Afbeelding 3
Geomorfologische kaart gemeente Heerde

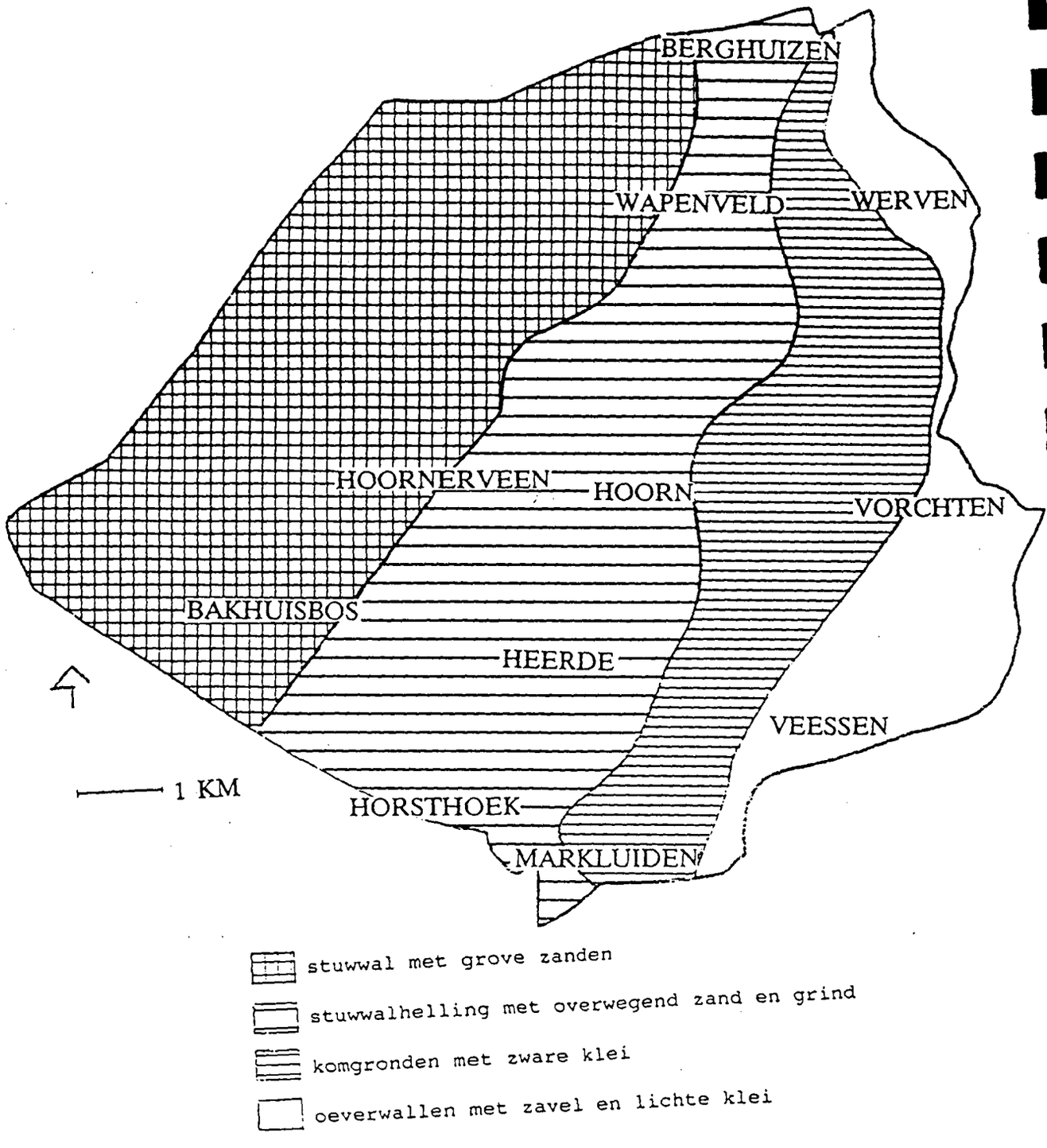

Het grondgebruik in de periode 1850-1940 heeft betrekking op de stuwwal, de stuwwalhelling, de komgronden en de oeverwallen. Het stuwwalgebied is in het begin van de 19e eeuw voor een deel bebost, nadat er al einde 18e eeuw een begin mee was gemaakt. Op deze voormalige domeingronden waren nog tot in de 20e eeuw uitgestrekte heidevelden aanwezig. Na 1880 werden de voormalige markegronden in cultuur gebracht.
Rondom de escomplexen zijn kernen ontstaan op hoger gelegen terreingedeelten met een voor akkerbouw gunstige grondwaterstand. Op de akkers zijn vooral rogge en aardappelen geteeld. De teelt van boekweit nam rond 1900 sterk af. Na 1860 was de fruitteelt nabij Veessen en Vorchten in opkomst. Heidevelden en broekbossen met graslanden kwamen eveneens voor op de stuwwalhelling, in die delen met stagnerende waterafvoer. Ook in de brede, drassige laagvlakte tussen stuwwalhelling en oeverwallen zijn graslanden aangelegd. Het Heerder Veen en het Hoornerveen zijn in de eerste helft van de 19e eeuw in ontginning genomen. Langs de stuwwal benutten papiermolens en (later) wasserijen het water van de beken
In de drassige terreingedeelten op de stuwwalhelling en in de brede laagvlakte tussen stuwwalhelling en oeverwallen zijn graslanden aangelegd.

Vanaf de stuwwal stromen beken naar het rivierdal. In het rivierdal zijn in de Late-Middeleeuwen de Nieuwe Wetering, Terwoldsche Wetering, Groote Wetering, Bottenstrank en Evergeune gegraven, ter afvloeiing van het overtollige stuwwalwater. Bij Hattem stromen deze waterlopen in de IJssel. Loodrecht op de weteringen zijn - veelal strookvormig - afwateringssloten gegraven. In 1829 is het Apeldoorns Kanaal gegraven, dat ook een afwateringsfunctie vervult.
Het hoogteverschil tussen stuwwal en rivierdal is tamelijk abrupt (zie afbeelding 4). Het rivierdal ligt nagenoeg op IJsselniveau. Het rivierdal heeft veelvuldig onder water gestaan. Pas na het sluiten van de dijkring langs de IJssel (14e eeuw) en de aanleg van het weteringenstelsel was grootscheepse ontginning (tot grasland) mogelijk.

Afbeelding 4
Globale hoogtekaart gemeente Heerde

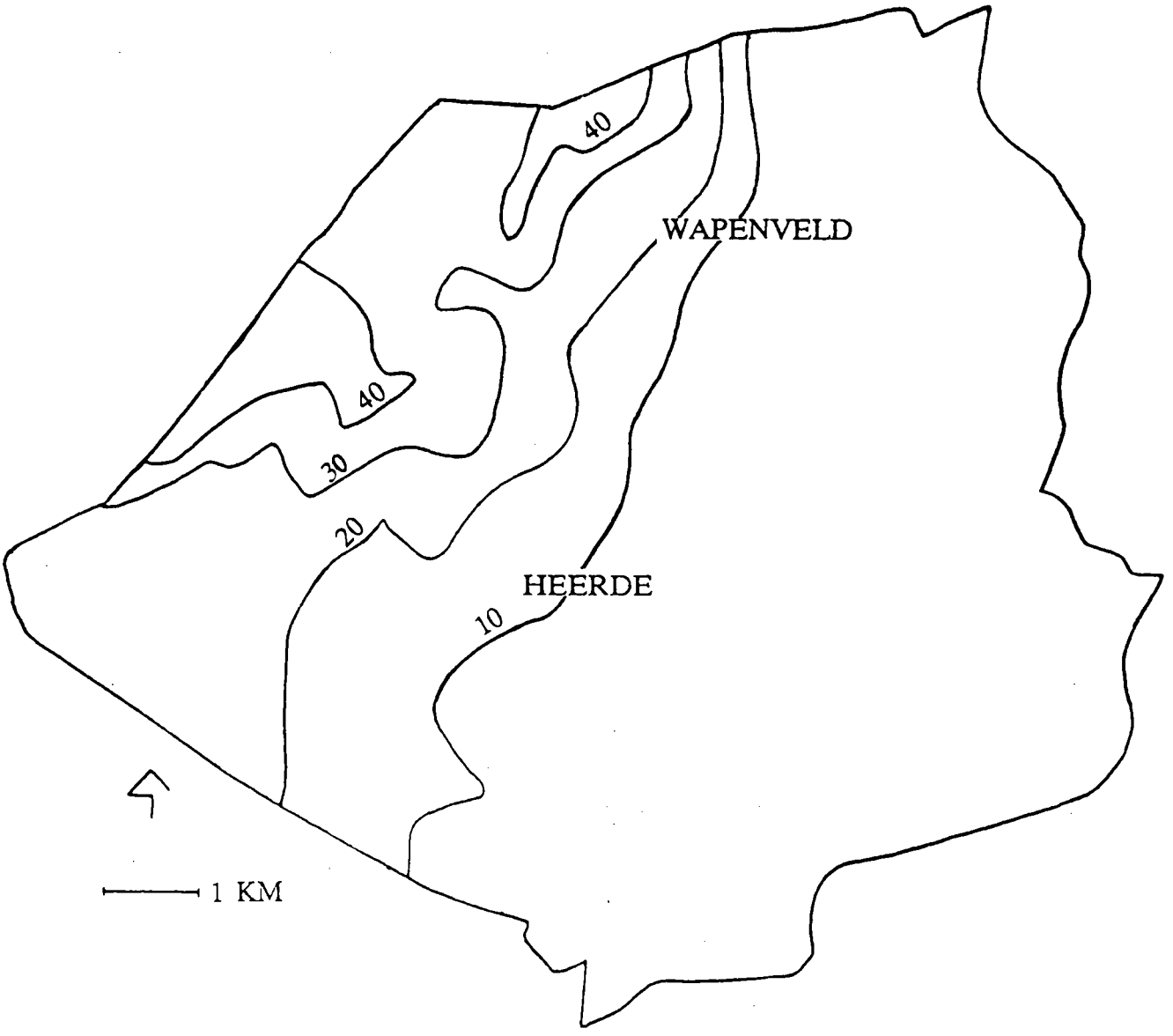

Grote delen van de stuwwal bij Heerde, in eigendom van de domeinen, zijn in 1843 aan de gemeente verkocht. Deze heeft veel van deze gronden doorverkocht aan individuele kleine boeren ten behoeve van de aanleg van kleine akkers. Marken en landgoederen hebben op de occupatie van de stuwwal een beperkende invloed gehad (onbebouwde, gemene gronden, geringe bebouwing landgoederen).
De meeste nederzettingen zijn ontstaan op de smalle stuwwalhelling, op zo'n 10 meter boven N.A.P. De aanwezigheid van stromend water en enkele meer uitgestrekte vlakkere hellinggedeelten hebben esvorming bij Heerde, Wapenveld en in feite ook bij Hoorn en Hoornerveen mogelijk gemaakt. De oude kern van Wapenveld strekte zich lineair uit over een parallel aan de IJssel liggende rug, zodat hier sprake is van het aaneengroeien van de nederzetting in het rivierdal met de nederzetting aan de stuwwalhelling.
Kleinere escomplexen zijn ontstaan bij Vorchten, Horsthoek en Berghuizen, al dan niet na waterstaatkundige werkzaamheden. Rondom de kernen en op de stuwwal is sprake van blokverkaveling. Het rivierdal en lager gelegen delen van de essen zijn strookvormig verkaveld.

3. INFRASTRUCTUUR

Reeds in de Late Middeleeuwen lag de gemeente Heerde aan de belangrijke handelsroute Hattem-Lunteren en Elburg-Veessen-Deventer. Omstreeks 1850 zijn de wegen naar Het Loo, Hattem, Wezep, Kampen en Elburg alle verhard. De IJsseldijk is aan het eind van de 14e eeuw aangelegd. De wegen op de stuwwal kennen overwegend een west-oost oriëntatie. In het IJsseldal is sprake van een zuid-noord-oriëntatie van de hoofdwegen.

In de 14e eeuw zijn de belangrijkste weteringen gegraven. Het Apeldoorns Kanaal is in 1829 geopend. In 1962 is het grootste deel van het dit kanaal voor scheepvaartverkeer gesloten. Slechts het traject Berghuizen(papierfabriek)-IJssel bleef tot 1970 open.

In 1887 kreeg Heerde een aansluiting op de spoorlijn Hattem-Het Loo, met stations te Wapenveld, Heerde en in 1917 ook Berghuizen (t.b.v. de papierfabriek). Daarmee was Heerde aangesloten op het landelijk spoorwegnet. In 1950 werd de lijn opgeheven. In de jaren '30 werd Heerde opgenomen in de busdienst Apeldoorn-Zwolle.

Aan het eind van de 19e eeuw liet de Zwolse Waterleiding ten westen van Wapenveld een pompstation bouwen.

Afbeelding 5
Belangrijkste wegen gemeente Heerde omstreeks 1930

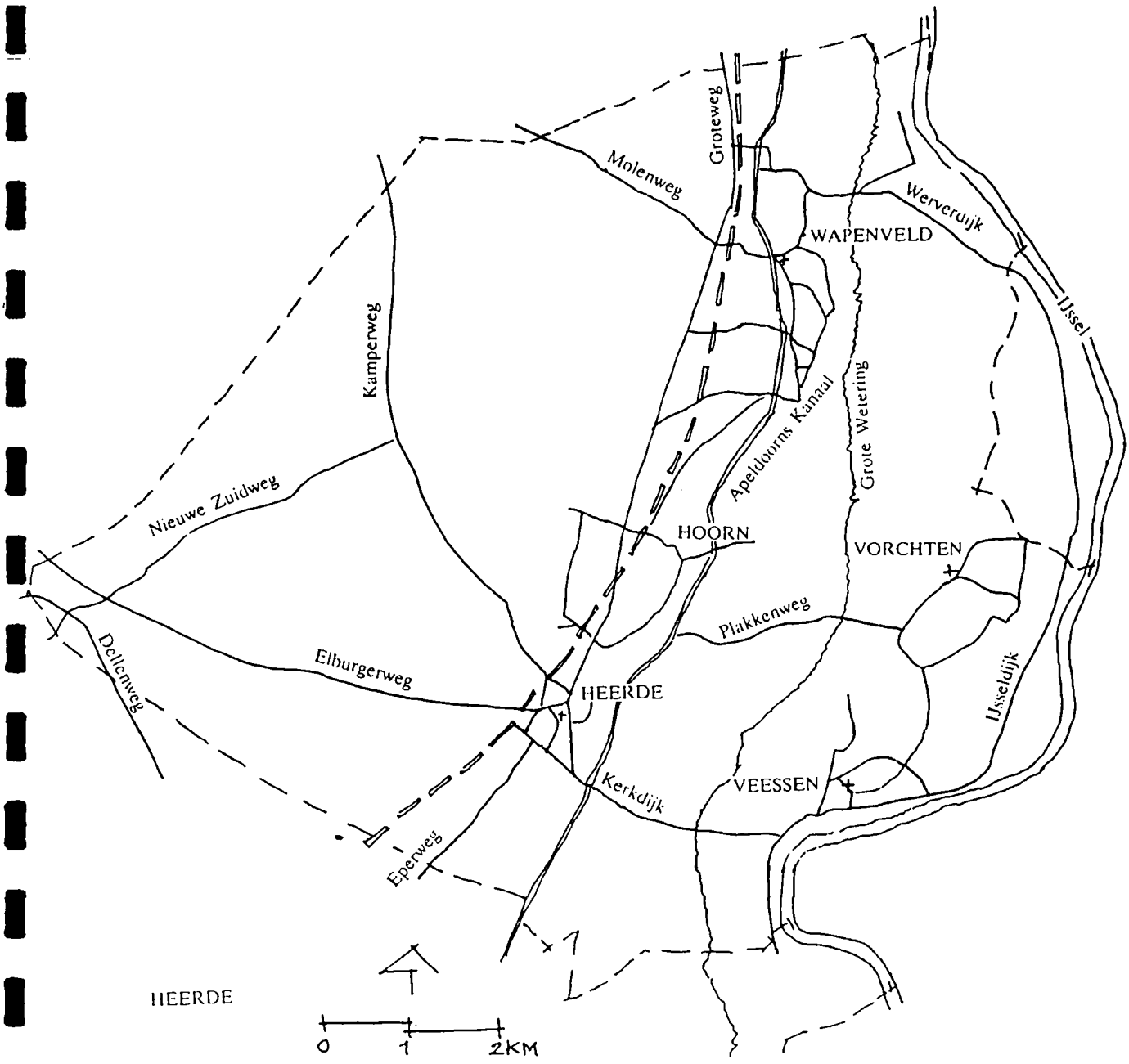

4. NEDERZETTINGSSTRUCTUUR

4.1 Algemeen

Na de Karolingische occupatie van de oeverwallen en de stuwwalgradiënt ontstonden losse esdorpen (soms met brink, zoals Heerde) en verspreide nederzettingen. De ligging aan de handelswegen van de Zuiderzee naar Arnhem en Deventer bracht nauwelijks wijzigingen in de bestaansbronnen met zich mee. Van groter belang lijkt de inpoldering van de IJsselbeemden in de 14e eeuw te zijn geweest. Door de aanleg van dijken en weteringen konden de IJsselbeemden ontgonnen worden. Voordien was deze zone vanuit Overijssel te water gemakkelijker bereikbaar dan vanaf de Veluwe. Na de inpoldering bleken de beemden zeer geschikt voor weidebouw. Langs de gradiënt werd vanaf de 17e eeuw een aantal papiermolens opgericht, vanaf de 18e eeuw kopermolens.

4.2. Functionele ontwikkelingen

Periode 1800-1850

In de Franse Tijd werd het Heerderdal ontgonnen (Heerder Dellen; in 1929 verkocht aan het Geldersch Landschap). Op diverse plaatsen ontstonden huttenkolonies, zoals bij Horsthoek, Hoornerveen, Wapenveld en Heerde. In 1843 kocht de gemeente Heerde ruim 2.600 hectare woeste grond van het Rijk. Een belangrijk deel hiervan werd doorverkocht aan kleine boeren, waardoor het akkerbouwareaal toenam. Verder werd een begin gemaakt met de verdeling der marken. Grootgrondbezitters kochten delen van opgedeelde marketerreinen op en lieten er bossen op aanleggen. De papierfabricage vormde de belangrijkste tak van nijverheid.

Periode 1850-1900

De bebossing werd in deze periode ook door de gemeente ter hand genomen, aangezien het oprukken der zandverstuivingen - onder andere bij Wapenveld - de akkers bedreigden. In de zes papierfabrieken werkten in 1851 110 personen. Alleen al in de Berghuizense papierfabriek werkten zo'n 70 personen. De papierfabricage nam omstreeks 1870 in aantal molens en werknemers af. Een aantal molens ging over op blekerij- en wasserij-activiteiten als gevolg van concurrentie en invoering van stoom. De industrialisatie in de gemeente Heerde is vrijwel uitsluitend op de verwerking van primaire produkten gericht: papier, zuivel (waaronder een fabriek voor melkprodukten te Wapenveld), hout, wol en appels in de vorm van een kleine houtzagerij, een wolkammerij en een kleine appelsiroopfabriek te Vorchten (nadat in 1860 de fruitteelt was opgekomen).

Periode 1900-1940

Heerde was een uitgesproken expulsiegemeente. De vertrekoverschotten waren met name voor de eeuwwisseling hoog. Na de eeuwwisseling steeg de natuurlijke bevolkingsgroei en namen de vertrekoverschotten af. Dit resulteerde in een snelle bevolkingsgroei (zie afbeelding 6). De uitbreiding van de landbouw heeft sterk bijgedragen aan de verbreding van de bestaansbasis in de gemeente Heerde. Door toepassing van kunstmest werd de akkerbouw rendabeler. De veeteelt bracht meer en betere zuivel- en vleesprodukten voort. Vanuit de industrie zijn nauwelijks impulsen gekomen voor een vergaande toename van de bestaansmogelijkheden in de gemeente Heerde. Van de papierfabrieken bleef

alleen de Berghuizense fabriek operationeel. Met zo'n 250 werknemers was de papierfabriek het grootste industriële bedrijf.
In een viertal wasserijen te Heerde werkten zo'n 100 personen. In de Heerdense zeepfabriek (1903) - thans De Klok - werkten zo'n 60 personen. Enkele nieuwe fabrieken, zoals de Heerdense vleeswarenfabriek, de lakfabriek, beschuitfabriek, klompenfabriek en de kerkorgelfabriek, droegen aan de werkgelegenheid in de industrie op bescheiden schaal bij.

Afbeelding 6
Bevolkingsontwikkeling gemeente Heerde 1850-1940
(indexcijfers, waarbij 1850, 4.409 inwoners = 100)

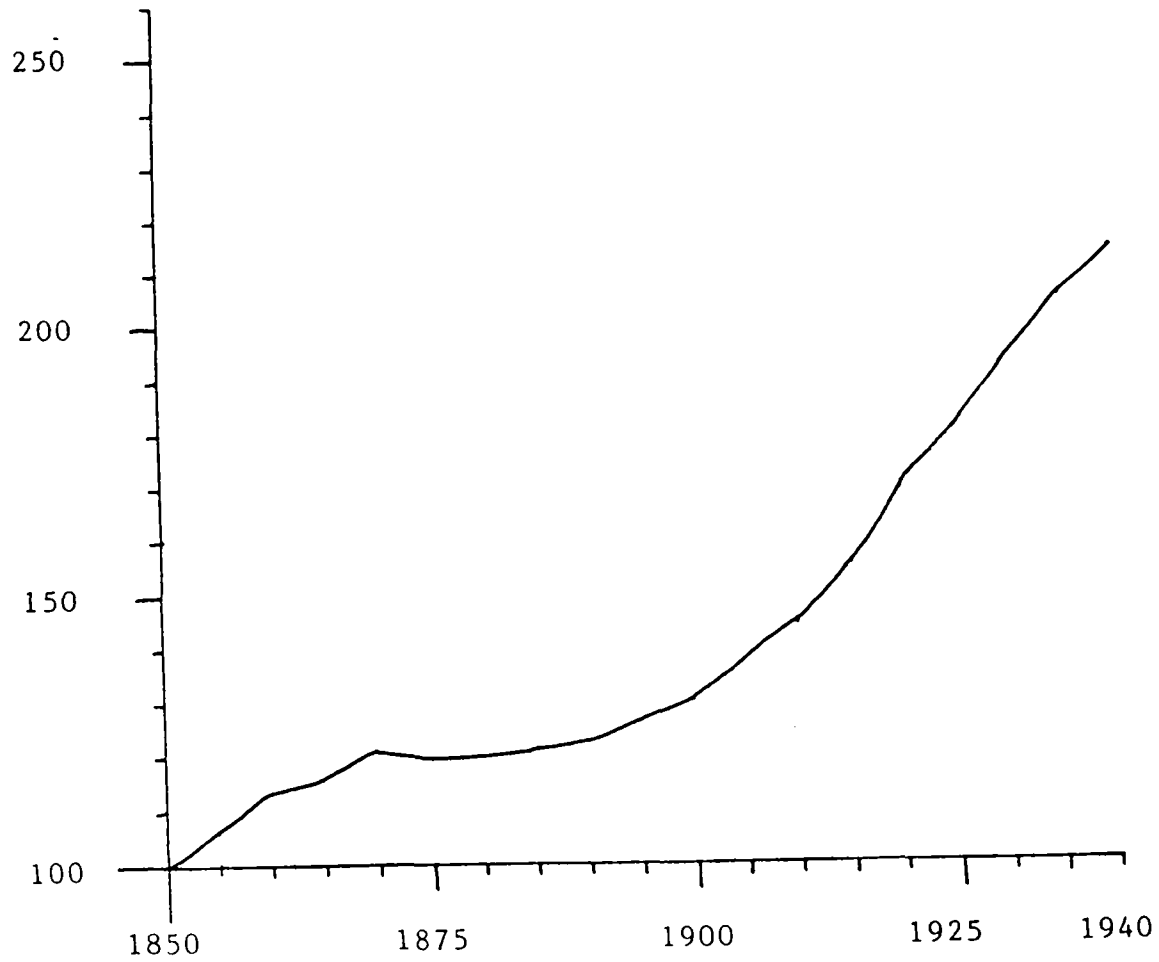

4.3. Stedebouwkundige structuur

Op de noordzuid lopende dekzandrug liggen de kernen Heerde en Wapenvelden de verspreide bebouwing van de gemeente Heerde.

Heerde

In de overgangszone van het hoger deel van de Veluwe naar de lagere gronden is geleidelijk het enkdorp Heerde uitgegroeid door bebouwing aan de Heerdereng.
Heerde bestond rond 1850 uit boerderijbebouwing aan de Eperweg, de Dorpsstraat en de Bonenburgerlaan. De Keuterstraat was de zuidgrens. Binnen deze ruim opgezette bebouwing is geleidelijk verdichting ontstaan. In de periode 1850-1940 werden het spoortracé en het Apeldoorns Kanaal aangelegd. Tussen deze infrastructurele voorzieningen werden langs slingerende wegen middenstandswoningen en arbeiderswoningen gebouwd. De wegen waarlangs dit plaatsvond zijn de Elburgerweg, Verbindingsweg, Huis en Hof, Jasmijnstraat, Langeslag, Postweg en Marktstraat. Voorname bebouwing, bestaande uit grote villa's werd gebouwd langs de Eperweg en aan de verbreding van de Dorpsstraat. Kleinere villa's werden gebouwd aan de Prins Bernhardlaan en aan de Zwolseweg. Nabij het station werd een zeepfabriek gebouwd.

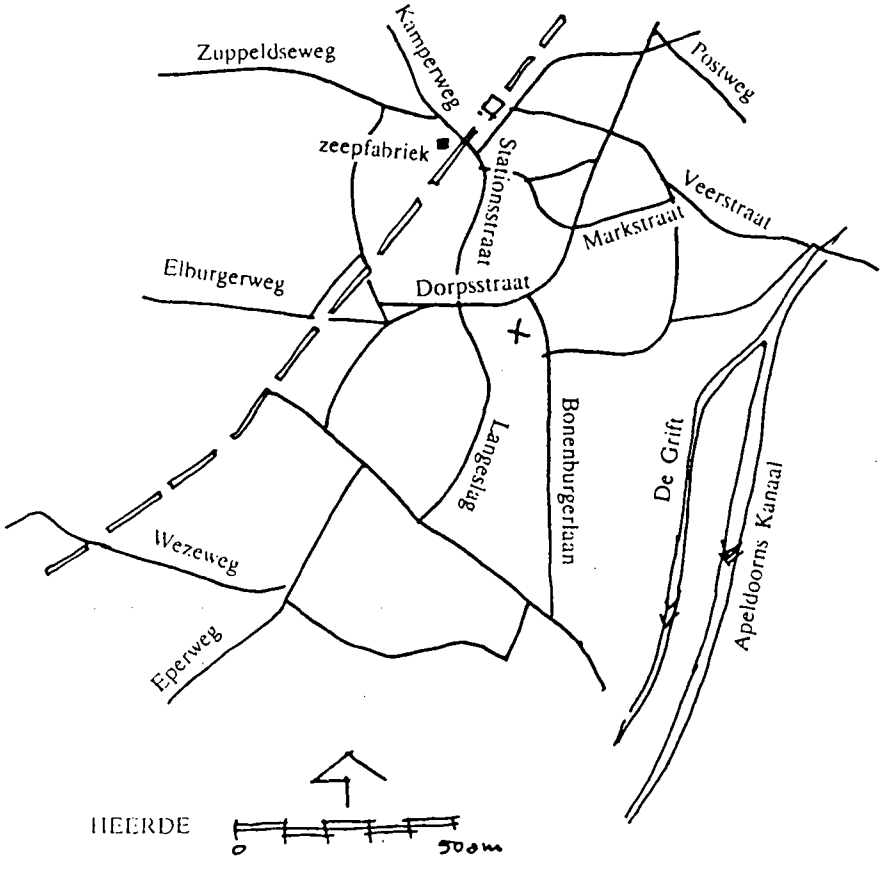

Heerde, belangrijkste wegen omstreeks 1930

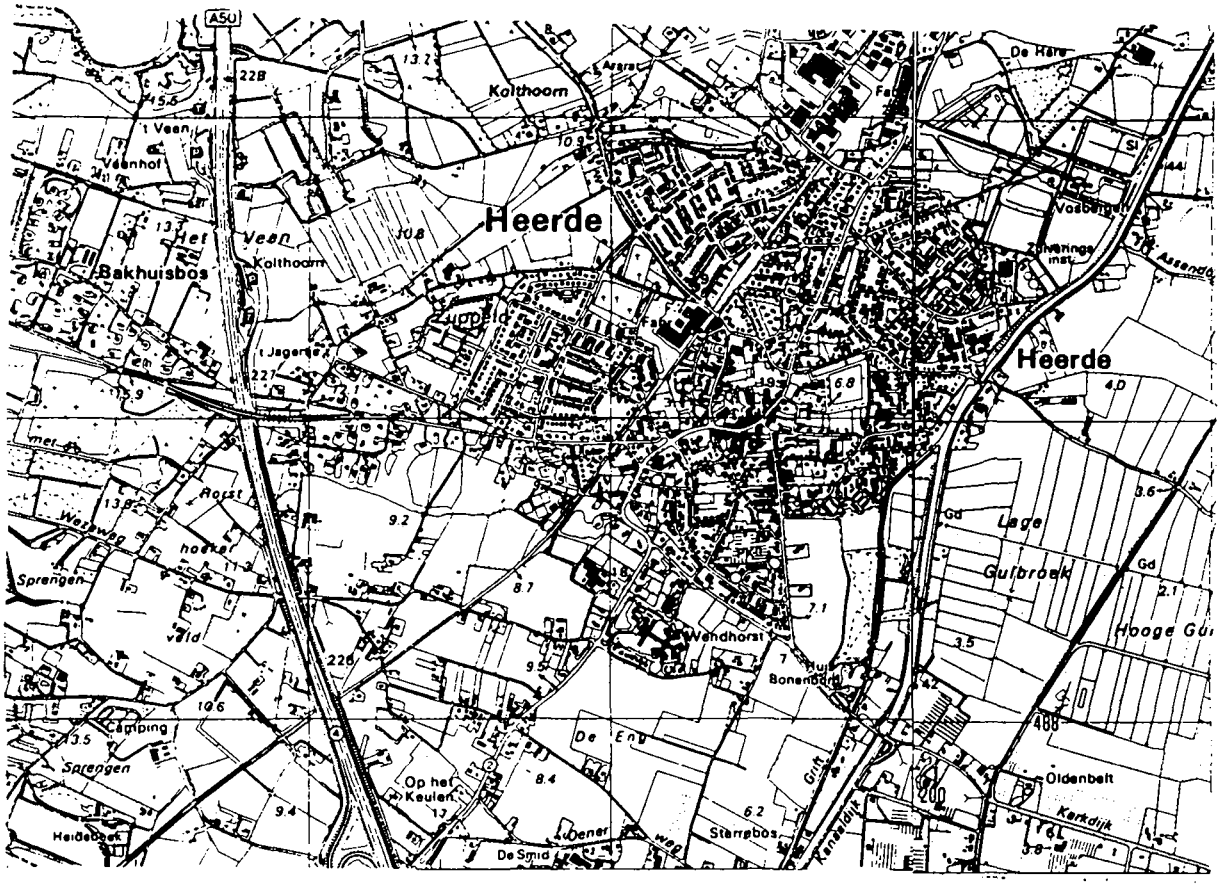

Heerde omstreeks 1990

Wapenveld

Wapenveld bestond in 1850 uit lintvormige boerderijbebouwing langs de Lagestraat. Tot 1940 vonden de voornaamste ontwikkelingen aan de Oostzijde van het Apeldoorns Kanaal plaats. Als gevolg van het ontstaan van enkele grote fabrieken aan de noordzijde van de huidige woonkern, o.a. de Berghuizer papierfabriek (Hans van Gelder) en de gebouwen van de broodfabriek, groeide Wapenveld.

De Spoorbaan, het kanaal en de Grotestraat zetten een duidelijk stempel op de bebouwing die pas na de Tweede Wereldoorlog in dit gebied ontstaat. Opmerkelijk is dat een echt dorpscentrum in Wapenveld ontbreekt.

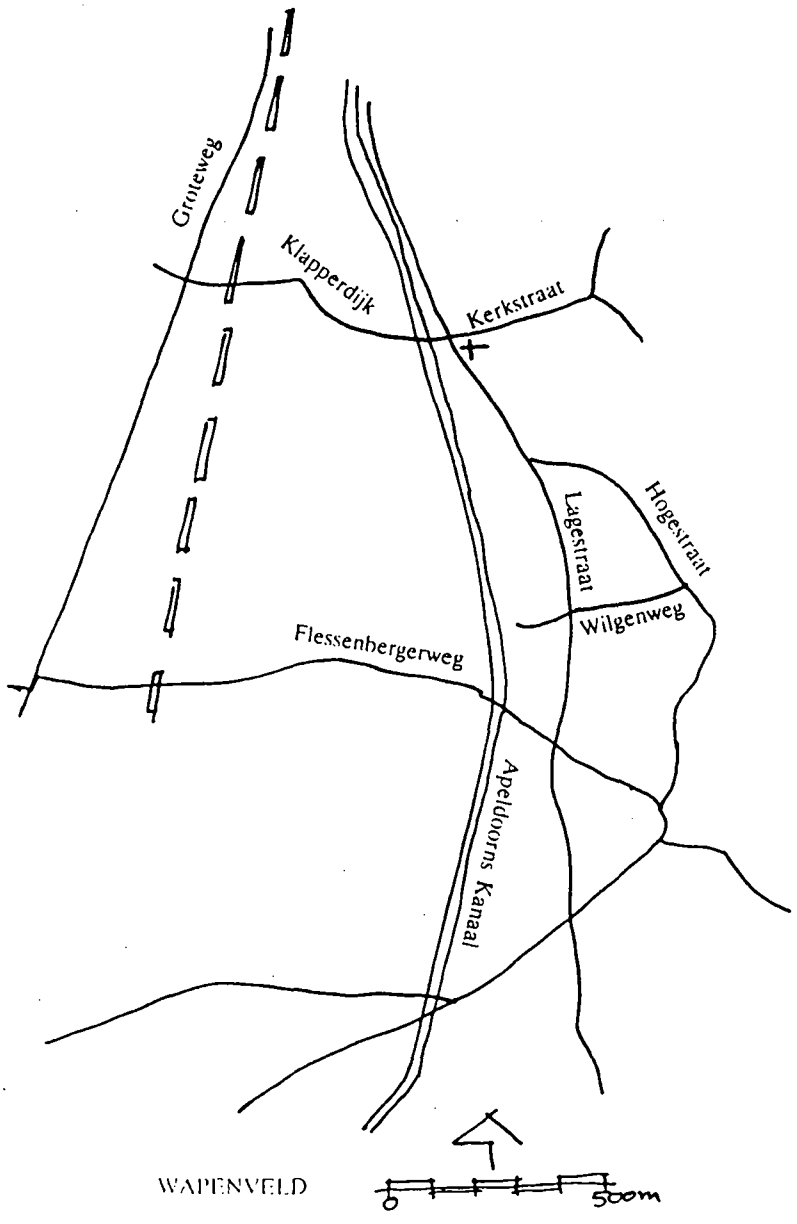

Wapenveld, belangrijkste wegen omstreeks 1830

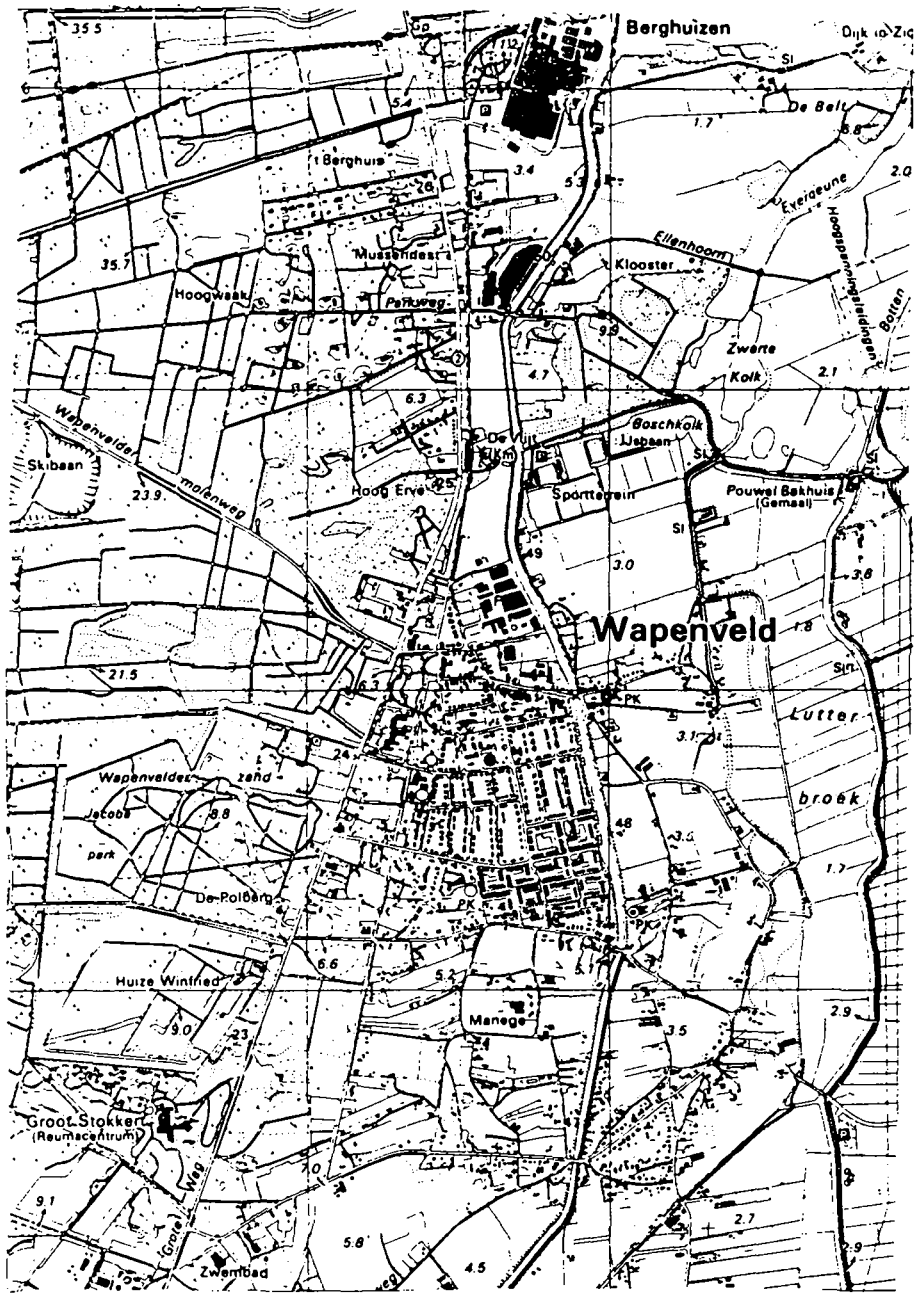

Wapenveld omstreeks 1990

Veessen

De huidige structuur van Veessen komt in grote lijnen overeen met de structuur uit 1850. Langs de Ijsseldijk, Veesserenkweg en Kerkstraat komt gemengde bebouwing lineair voor, bestaande uit boerderijen en middenstandswoningen.

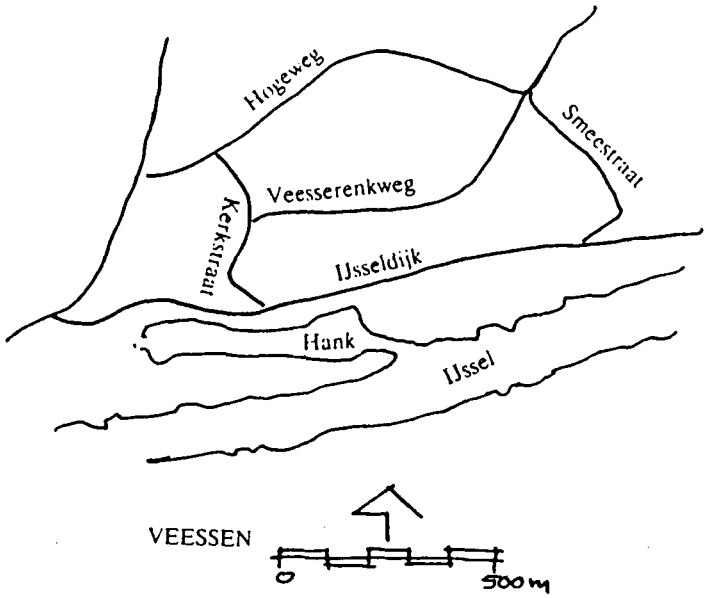

Veessen, belangrijkste wegen omstreeks 1930

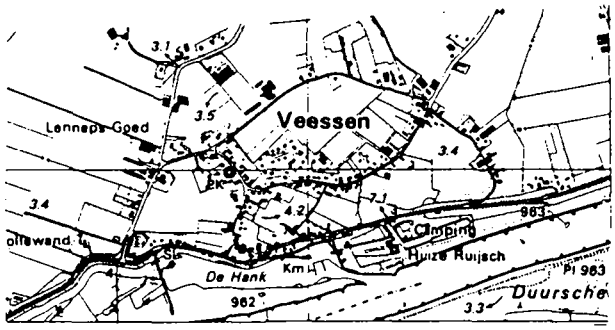

Veessen omstreeks 1990

Vorchten

Vorchten kreeg in de periode 1850-1940 een verdichting van de lintbebouwing langs de Kerkweg.

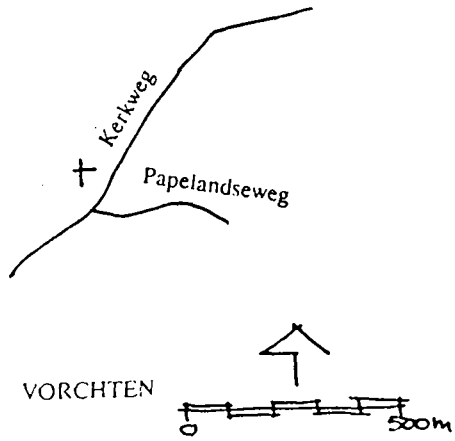

Vorchten, belangrijkste wegen omstreeks 1930

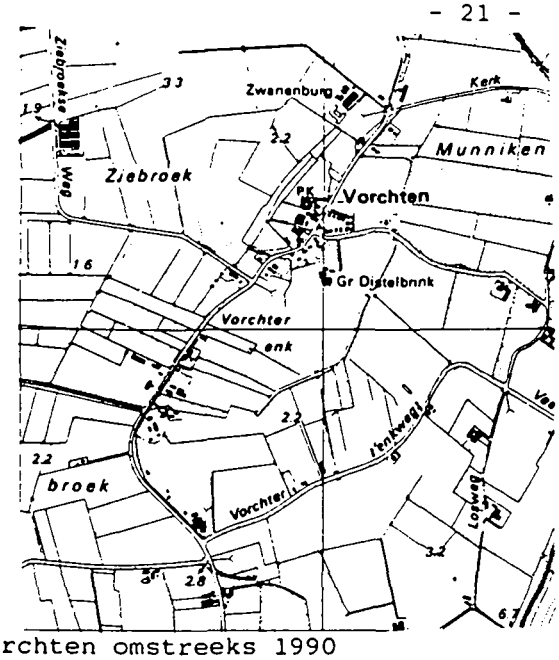

Vorchten omstreeks 1990

Hoorn

Hoorn verdichtte in de periode 1850-1940 langs de Meenseweg.

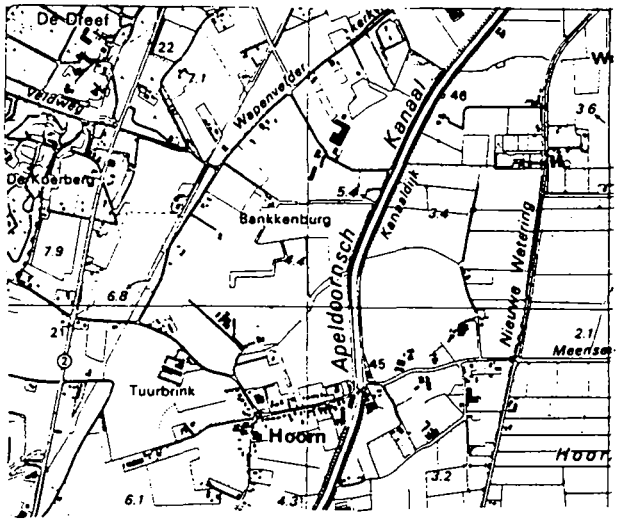

Hoorn omstreeks 1990

Verspreide bebouwing

Het westelijk deel van de gemeente Heerde bestaat uit bos. Het middengebied wordt gevormd door de dorpenzone. Het oostelijk deel bestaat uit de broekgebieden en de oeverwallen met de kernen Veessen en Vorchten. Naast deze kernen komen verspreid boerderijen op verhogingen voor in de broekgebieden.

4.4. <u>Ontwikkelingen na 1940</u>

Na 1940 groeit Heerde concentrisch uit met planmatig aangelegde woonwijken. Wapenveld krijgt een planmatige opvulling met woonwijken in het gebied tussen het Apeldoorns Kanaal en Groteweg. Door het grondgebied van de gemeente Heerde werd de A50 van Apeldoorn naar Zwolle aangelegd.

4.5. Karakterisering geïnventariseerde bebouwing

Wonen
Karakteristiek voor de plaatsen Heerde en Wapenveld zijn de vele fraaie woonhuizen en villa's uit de periode 1920-1940. Concentraties worden aangetroffen langs de Zwolseweg en de Eperweg te Heerde, evenals langs de H. Cramerlaan en omgeving te Wapenveld.
Architectennamen zijn o.a. A. Dekker, J. Dekker, Ouwerkerk Sleyster, Krudde en Lensvelt. Fraaie voorbeelden zijn het woonhuis Zwolseweg 42 van architect A. Dekker (1937) en de Nieuw-Zakelijke villa 'Ozon' aan de H. Cramerlaan te Wapenveld.
Ook staan in Heerde en in mindere mate Wapenveld fraaie villa's uit de tweede helft 19e eeuw en begin 20e eeuw. Voorbeelden zijn de Neorenaissance villa's aan de Eperweg evenals de eclecticistische notariswoning 'Welgelegen' en de 'Villa Jacoba'.
Ook vermeldenswaardig zijn de landhuizen in de gemeente Heerde: o.a. Borchgrave, Bonenburg en Winfried.

Werken
Verspreid over de hele gemeente Heerde staan boerderijen, zowel in de dorpen als in het buitengebied. Het merendeel betreft hallehuisboerderijen met wolfdaken, veelal van riet. Maar ook T-boerderijen met bijschuur worden aangetroffen. Bij vele van de boerderijen in Heerde staat nog een bakhuisje en/of kapberg, en schuur. Een fraaie erfsituatie is soms nog het resultaat van de oorspronkelijke situering van Hoofd- en bijgebouwen. In het zuidoosten van Heerde, in Veessen en Vorchten, liggen de boerderijen fraai in het landschap gesitueerd. Langs de IJssel worden vele dijkboerderijen aangetroffen. In Wapenveld staan voornamelijk kleine hallehuis-boerderijtje, die dateren van het begin van de 20e eeuw.
Op de heide bij Heerde staat een schaapskooi. Ter hoogte van Wapenveld staat op de heide een ossenstal.
De gemeente Heerde is nog diverse oude fabrieksgebouwen rijk! Langs de Zwolseweg staat het complex van Arke's bakkerijen: een lange lage straatgevel afgewisseld door torenachtige bouwvolumen. Met baksteen is op expressieve wijze vormgegeven aan dit complex van de hand van architect Lensvelt. Ook vermeldenswaardig is een fabrieksgebouw van Klok zeepfabriek te Heerde in een zakelijke bouwtrant. In Hoorn staat een gebouwencomplex van de Coöperatie Eendracht. Hoofd- en bijgebouwen dateren uit verschillende perioden. De directeurswoning (architect J. Dekker, 1925) is gebouwd in de stijl van het Haags Expressionisme. In Wapenveld staat een specerijenfabriek. Het oudste fabrieksgebouw (ca. 1920) is in zakelijke bouwtrant vormgegeven en heeft o.a. een fraaie, evenwichtige hoekoplossing. Ook op het fabrieksterrein van Van Gelder papierfabriek te Wapenveld staan nog diverse oude fabrieks- en kantoorpanden. Met name een kantoorpand in zakelijke bouwstijl is fraai van architectuur.

Infrastructuur
In deze categorie gebouwen zijn vermeldenswaardig de sluiswachterswoning aan de Kanaaldijk (XXa), een gemetselde brug bij Bonenburg, het fraaie tolhuis (XIXc) op de grens Heerde-Wapenveld, een hardstenen grenspaal (XVI) van het Karspel Oen, en het gemaal 'Pouwel Bakhuis' genaamd, met bijbehorende sluis.

In het streekmuseum in Villa Jacoba te Heerde bevindt zich een fraaie gevelsteen met wapenafbeelding uit een voormalig tolhuis.

Maatschappelijke voorzieningen

De plaats Heerde is twee gemeentehuizen rijk. Het huidige gemeentehuis dateert van 1928 en heeft traditionalistische stijlkenmerken zoals de representatieve ingangspartij. Het oude gemeentehuis (XIXB) is neoclassicistisch van stijl.

Enkele zeer fraaie kerken staan in de gemeente Heerde. Aan de Dorpstraat te Heerde staat een expressionistisch R.K. kerk, met ernaast een oude kosterwoning en erachter het oude brandspuithuisje. Aan de Julianalaan te Heerde staat een klein kerkje van de N.H. kerk (XXa) met neogotische stijlkenmerken. Aan de Bonenburgerlaan staat een klein zaalkerkje met een eenvoudige gevel. Aan de Kanaalstraat staat een kerk (XXa) met een zeer bijzondere vormentaal in de stijl van het Rationalisme en met opvallende kapconstructies van koper op de flankerende hoektorens. In Wapenveld wordt een complex (XXa) aangetroffen bestaande uit een neoromaanse kerk, de pastorie, de school en meesterswoning.

Van de begraafplaatsen in de gemeente zijn vooral de twee begraafplaatsen te Heerde van belang. De toegang tot een ervan wordt gemarkeerd door bakstenen kolommen in een expressionistische stijl, afgedekt door koperen kappen. Het ligt midden op de heide ter hoogte van Heerde. Ook vermeldenswaardig is het graf met grafplaat van Buys Ballot.

Achter het gemeentehuis te Heerde staat een na-oorlogse muziekkoepel met een gebogen ver uitkragende en hellende luifel. Wat betreft bouwstijl is deze verwant aan het 'poetische functionalisme'.

Kaart 1

TYPOLOGIE UITBREIDINGEN GEMEENTE HEERDE 1850-1940

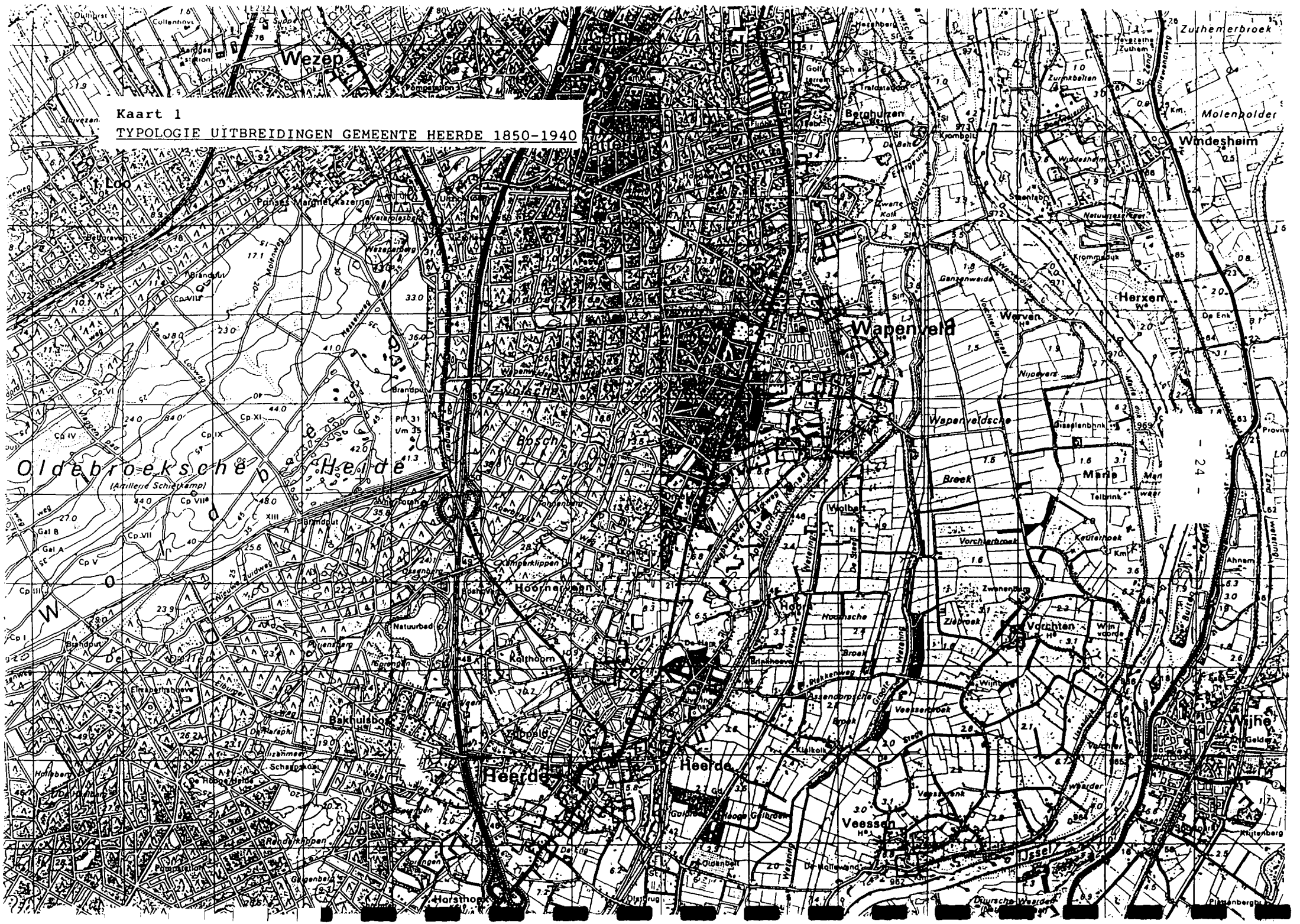
Wezep
Loo
Oldebroeksche Heide
Bosch
Hoornenkamp
Heerde
Wapenveld
Wapenveldsche Broek
Vorchten
Veessen
Wijhe
Windesheim
Herxen
Werven
Molenholder
Zuthemerbroek
Berghuizen
Bakhuisbos
Kolthoorn
Natuurbad
Natuurbad
Natuurbad

4.6. Typologie uitbreidingen gemeente Heerde 1850-1940

Toelichting bij kaart 1

Type aanduiding **Type-omschrijving** **Bijzondere gebieden**

Andere aanduidingen

- Lineaire ontwikkelingen

- functie: gemengd of wonen
- niet-planmatige en planmatige ontwikkelingen

4.7. Bijzondere gebieden

De term bijzonder gebied wordt gehanteerd voor gebieden die zijn gebouwd of aangelegd in de periode 1850-1940. Bij de beoordeling is de criterialijst (zie blad 26) gehanteerd volgens de zgn. "MIP-handleiding". Hierbij zijn grotere samenhangende (stede-)bouwkundige structuren bekeken. Bij de bouwkundige inventarisaties zijn samenhangende bouwkundige complexen aangegeven.
Dat in de gemeente geen of weinig bijzondere gebieden voorkomen, zegt niets over de schoonheid of opbouw van de gemeente.

Karakteristieke gebieden

Structuren van bouwkunst en stedebouw van vóór 1850 en na 1940 die een bijzondere kwaliteit hebben worden aangeduid met de kwalificatie "karakteristieke gebieden". Het betreft gebieden waarvan de hoofdelementen dateren van voor 1850 of na 1940, die ook daarna herkenbaar zijn gebleven.

De kern Veessen is als karakteristiek gebied aan te merken. De structuur van deze kern komt in grote lijnen overeen met de structuur uit 1800. Tevens is de relatie dijk, dijkbebouwing en de Hank nog aanwezig. Een relatie tussen de IJssel, scheepvaart en de kern.

CRITERIA VOOR DE AANDUIDING BIJZONDERE GEBIEDEN

Gebied 1 : Veessen

1

I. **Intrinsieke stedebouwkundige kwaliteit, zoals:**
   1. kwaliteit van het ruimtelijk concept;
   2. betekenis vanwege de verkaveling/inrichting/voorzieningen;
   3. betekenis vanwege architectonische/architectuurhistorische kwaliteit;
   4. betekenis vanwege specifieke vorm voor specifieke functionele ontwikkelingen (b.v. havengebied, city-ontwikkeling, sportpark)

II. **Bijzondere historische betekenis, zoals:**
   1. structuur, bestemming of verschijningsvorm, verbonden met en duidelijk uitdrukking gevend aan een specifieke politieke, culturele, geestelijke, sociale, economische of algemeen historische ontwikkeling;
   2. betekenis voor de geschiedenis van de ruimtelijke ordening en voor de ontwikkeling van het stedebouwkundig denken;
   3. betekenis vanwege de innovatieve waarde of pioniersfunctie (type, motief, datering)

III. **Stedebouwkundige betekenis in ruimere omgeving, zoals:**
   1. betekenis als onderdeel van een groter geheel
   2. betekenis vanwege ruimtelijke relaties met de omgeving;
   3. betekenis vanwege markering van het stadsbeeld, als ruimtelijke of functionele dominant in een groter geheel of als representant van een groter geheel

IV **Gaafheid (van de in I t/m III genoemde kwaliteiten)**

V **Zeldzaamheid (van de in I t/m III genoemde kwaliteiten)**

GERAADPLEEGDE ARCHIEVEN/BIBLIOTHEKEN/KAARTMATERIAAL EN LITERATUUR

Archieven en bibliotheken

* Rijksarchief in Gelderland
* Katholieke Universiteit Nijmegen, Faculteit der Beleidswetenschappen
* Bibliotheken Provincie Gelderland
* Stichting Arnhemse Openbare en Gelderse Wetenschappelijke Bibliotheek

Afbeeldingen

*	Afbeelding 1	Gemeente Heerde in 1867
*	Afbeelding 1a	Gemeente Heerde in 1867
*	Afbeelding 2	Indeling in dorpsgebieden en gemeenten
*	Afbeelding 3	Geomorfologische kaart gemeente Heerde
*	Afbeelding 4	Globale hoogtekaart gemeente Heerde
*	Afbeelding 5	Belangrijkste wegen gemeente Heerde omstreeks 1930
*	Afbeelding 6	Bevolkingsontwikkeling gemeente Heerde 1850-1940
*	Kaart 1	Typologie uitbreidingen gemeente Heerde 1850-1940

Kaartmateriaal

* Bodemkaart 1/50.000, 1970
* Topografische kaart 1/25.000 en 1/50.000, diverse jaargangen
* Kaartenboek van Gelderland, 1843
* J. Kuijper, Gemeente-atlas van Gelderland 1868, Leeuwarden, 1970

Literatuur

* Besier, F.J.J., *De ontginning der Heerder Dellen door Daendels, in; Bijdragen en Mededeelingen Vereniging Gelre, 1964*

* Bosch, H.G., e.a., *Heerde historisch gezien*, Heerde, 1976

* Economisch Technologisch Instituut voor Gelderland, *Situatie en ontwikkeling van de welvaartsbronnen der gemeente Heerde*, Arnhem, 1967

* Heslinga, M.W., *De gemeente Heerde; een landschapsgeografische benadering*, Leiden, 1949

* Liere, W.J. van, Steur, G.G.L., *Een bodemkartering van de gemeente Epe en een bodemkundige verkenning van een deel van de gemeente Heerde*, Wageningen, 1955

* Otten, D., *Historisch Heerde in fragmenten*, Heerde, 1991

* Tabak, J., *Het begin van de ontginning in het Hoornerveen in de 19e eeuw, in; Heerde Historisch, 1987*

Oosterbeek, 1993

Stichting MIP-Gelderland
Oranjeweg 60
6861 BL OOSTERBEEK
tel. 085 - 336 326